

מגפת הקורונה ומזרח ירושלים

אמנון רמון ויוחנן צורף

השכונות הערביות במזרח ירושלים עלולות להיות מוקד לתחלואה ניכרת בנגיף הקורונה, בכלל זאת במהלך חודש הרמדאן ותוך סיכון של התפשטות לכלל העיר. לנוכח סכנה זו, ועל רקע ההזנחה הבסיסית בשכונות העיר המזרחיות, פנו הרשויות הישראליות לטיפול במגפה במזרח העיר, אמנם תוך חיכוך עם גורמי הרשות הפלסטינית, בעיקר בכפר עקב שמחוץ לגדר. העיכוב בטיפול במגפת הקורונה במזרח העיר גרר האשמות מצד הרשות הפלסטינית בדבר ניצול ישראלי של נסיבות אלה לקידום כוונות לרוקן את האזור מתושביו הפלסטינים ולספח שטחים, על פי "תוכנית טראמפ". ואולם, בה בעת מתקיים שיתוף פעולה בניהול המשבר בין גורמים ישראליים רשמיים לארגוני חברה אזרחית פלסטיניים. חשוב שהתאום יתנהל בזהירות, תוך הדגשת הצרכים והאינטרסים הבריאותיים המשותפים ולקראת המשבר הכלכלי החמור הצפוי במזרח ירושלים ביום שאחרי המגפה.

בתחילת חודש הרמדאן, נתוני התפשטות נגיף הקורונה במזרח ירושלים עדיין מעורפלים. לכאורה, שיעור התחלואה נמוך בהשוואה למערב ירושלים, ובכלל זאת בהשוואה לנתוני התחלואה בשכונות החרדיות. (נכון ל-23 באפריל נמנו במזרח ירושלים 144 חולים מאומתים, מתוכם שניים הלכו לעולמם ו-18 החלימו). מוקדי התחלואה העיקריים הם ראס אל עמוד, בית צפאפא, אבו תור, העיר העתיקה, עיסאווייה וסילוואן-עיר דוד. אף לא אחת מהשכונות הערביות הושמה בהסגר. נראה כי המיעוט היחסי של נדבקים בקורונה במזרח ירושלים קשור במיעוט הבדיקות ובהיעדר מידע אמין. תושבי מזרח העיר נבדקים בסניפים ייעודיים של קופות חולים ובמתחם "היבדק וסע" בסמוך לשכונת גיבל מכבר. נקודת בדיקה נוספת הוקמה לאחרונה גם במעבר קלנדיה.

מינוי איש פיקוד העורף, תא"ל (מיל.) בן צבי אליאסי, על ידי הרמטכ"ל ליועצו של ראש העיר ירושלים לסוגיית הקורונה במזרח העיר, משקף חשש מהתפרצות נרחבת של המחלה במזרח ירושלים בתקופת הרמדאן. בנוסף החל לפעול במזרח ירושלים חדר מצב לניהול המאבק במגפה במזרח העיר, הכולל יחידת מעקב ואיסוף נתונים. ועם זאת, משרד הבריאות לא עורך חקירות אפידמיולוגיות במזרח ירושלים. במקרים רבים, החולים עצמם הם המפרסמים את רשימת המקומות שבהם שהו. בסילוואן ובראס אל עמוד אף נשמעו קריאות להחמיר את האמצעים כנגד מי שחייבים בבידוד ולכפות סגר בבתים על ידי המשטרה וחיילי פיקוד העורף.

דילמת האחריות להתמודדות עם סכנת התפשטותה של המגפה, ובפרט כשהתגלה מוקד התפרצות בכפר עקב שבצפון ירושלים, הממוקם מחוץ לגדר אך תחת ריבונות ישראל ובתחום המוניציפאלי של עיריית ירושלים – עוררה מתח בין הרשויות הישראליות לגורמי הרשות הפלסטינית. רוב 16 החולים שאובחנו שם, חלקם בבדיקות שערכו שירותי הבריאות של הרשות, הועברו לבידוד וטיפול ברמאללה, לאחר שמשרד הבריאות הישראלי סירב להעבירם לבידוד בישראל. כוחות

הביטחון הפלסטינים סיירו בשכונה, כנראה בתיאום עם ישראל, ואף ניסו לכפות סגירת חנויות וסגר בבתים לקראת הרמדאן, לפני סגירת המעבר לשטחי הרשות הפלסטינית לכיוון אל-בירה ורמאללה. המעבר לירושלים הותר רק לעובדים חיוניים. תושבי השכונה מצאו עצמם מבודדים משני הכיוונים. הוויכוח בין ישראל לבין גורמי הרשות הפלסטינית לגבי מי יעניק שירותי בריאות לתושבים הסתיים בפניו מנגנוני הביטחון הפלסטיניים מהשכונה ובהצבת מחסום מצפון לה על מנת למנוע מעבר לרמאללה. ב-23 באפריל נכנסו כוחות מג"ב וצה"ל ופקחי עירייה לשכונה כדי לאכוף את הנחיות הסגר, תוך עקירת שלטים שהציבה הרשות.

על רקע מגפת הקורונה נשמעו מפי דוברי הרשות הפלסטינית והתקשורת הפלסטינית טענות על קיפוח מזרח העיר על ידי הרשויות הישראליות, על ניסיון ישראלי ל"החדיר" את הנגיף לשכונות מסוימות ועל כך שישראל מנצלת את המגפה "כדי לטהר" את העיר העתיקה ושכונות מסוימות סביבה מתושביהן. בין היתר, אבו מאזן הזהיר בנאום שנשא ב-22 באפריל לקראת חודש הרמדאן מפני ניסיונות לנצל את העיסוק הבין-לאומי במגפת הקורונה כדי לפגוע בפלסטינים. מזכיר הוועד הפועל של אש"ף, צאא'ב עריקאת, טען כי ישראל מונעת שירותים רפואיים מתושבי מזרח ירושלים, ממשיכה בפשיטות על מוסדות פלסטינים במזרח ירושלים ופוגעת בבכירים פלסטינים. המשרד ל"הגנה על האדמות והתנגדות להתנחלויות" התייחס לנושא גם בהקשר של ניסיונות ישראל "לספח התנחלויות בגדה המערבית ובאזור ירושלים על פי תוכנית טראמפ". משרד החוץ והמהגרים הפלסטיני גינה את כניסת כוחות צה"ל ומשטרת ישראל לסילוואן ופשיטה על המרפאה שוועדת החירום הפלסטינית הקימה שם.

ועם זאת, יצוין שבין ישראל לרשות הפלסטינית מתנהל שיתוף פעולה הדוק במאבק בנגיף הקורונה. בין היתר מתקיימות הדרכות של רופאים פלסטינים בישראל, ומוגש סיוע נרחב של תרופות ומכשור רפואי, כולל לבתי החולים במזרח ירושלים. גם מנגנוני הביטחון הפלסטינים פועלים בשיתוף פעולה עם הרשויות הישראליות, כדי לאכוף את הסגרים ומגבלות התנועה שמטילה הרשות על התושבים שבשטחה. ואכן, בשבועות האחרונים ניכר מאמץ ישראלי ממסדי משולב של משרד הבריאות, קופות החולים, העירייה, המנהלים הקהילתיים, פיקוד העורף, מגן דוד אדום, ולצדס הסהר האדום, בתי החולים במזרח ירושלים ואף גורמי חברה אזרחית מזרח ירושלמיים, לשלוט בהתפשטות המגפה ולהתמודד עם היבטים שונים של המשבר.

רמת התפקוד הגבוהה יחסית של הרשות הפלסטינית בטיפול בנגיף הקורונה מזכה אותה בשבחים בזירה הפנים פלסטינית. שיתוף הפעולה עם ישראל, המסייע לה בתפקודה, בא לידי ביטוי בולט בסוגיית התעסוקה. ישראל אפשרה לעובדים הפלסטינים ללון בשטחה כדי לא לפגוע בענף הבנייה בישראל ולא להעצים את המצוקה הכלכלית בשטחי הרשות. אלא שכיום, הרשות היא המגבילה את העובדים הפלסטינים מלעבוד בהתנחלויות שבגדה המערבית ומלהגיע לעבודה בישראל. ראש הממשלה הפלסטיני מוחמד שתייה קרא לפועלים הפלסטינים לשוב לבתיהם שבוע לאחר הסכמה שהושגה עם ישראל בדבר הלנתם בשטחה. זאת לנוכח מספר הנדבקים הגדול יחסית בישראל וחששו מפני הכנסת הנגיף לשטחי הרשות (על פי נתוני הרשות, 79 אחוזים מחולי הקורונה הפלסטינים מקורם בעבודה בישראל).

המאבק בהתפשטות נגיף הקורונה בירושלים וסביבותיה משקף את קשרי הגומלין בין שני חלקי העיר, מערבה וחלקה המזרחי, ובה בעת את הזיקות ההדוקות של התושבים הפלסטינים לשטחי

הרשות הפלסטינית. זיקות אלה בולטות במיוחד בשכונות שמחוץ לגדר (כפר עקב הקשור לאזור רמאללה ואזור מחנה פליטים שועפאט, הקשור לאזור ענאתה), ובקשר בין מזרח ירושלים למרחב בית לחם. כן בולטים על רקע זה תהליכים המתרחשים במזרח ירושלים בשנים האחרונות: צמיחה של גופים ומוסדות של חברה אזרחית ברמה השכונתית והכלל עירונית, שחלקם מקיימים קשרים מגוונים עם הממסד הישראלי וחלקם קשורים לגורמים פלסטינים. תוזכר בהקשר זה תוכנית החומש לצמצום פערים חברתיים כלכליים ופיתוח כלכלי במזרח ירושלים (החלטת הממשלה 3790, מאי 2018), אשר היוותה תשתית להקמת תנועות נוער עירוניות שחניכהן חילקו אלפי סלי מזון במזרח העיר, וכן את הסיוע שהגישו סטודנטים של "תוכנית אלבשאיר" במילוי טפסים לשירות התעסוקה ולביטוח הלאומי כדי לקבל דמי אבטלה עם יציאתם לחל"ת של אלפי עובדים. כן נרשמו התארגנויות רבות של פעילים חברתיים ורופאים בשכונות המזרח ירושלמיות, המסייעים בניהול המערכה בנגיף.

המלצות

חודש הרמדאן – האתגר המרכזי בשבועות הבאים יהיה ההתמודדות עם השפעות הרמדאן והפעילות המשפחתית והקהילתית הענפה הקשורה בו. לכן מתחייב לאכוף את המגבלות שהטילה הממשלה על תנועה והתקהלויות, תוך שיתוף פעולה עם אנשי דת ופעילים חברתיים בשכונות במזרח ירושלים. פעילות המשטרה ומג"ב צריכות להינקט בזהירות, כדי למנוע עימותים והסלמה.

אסטרטגיית היציאה – האתגר הגדול ביותר שיעסיק את כל הגורמים הנוגעים לענייני מזרח ירושלים הוא המשבר הכלכלי הקשה הצפוי עם שוך מגפת הקורונה והחזרה ההדרגתית לשגרה (חדשה). פיטורים המוניים, התלות בשוק העבודה במערב העיר והמצב הכלכלי הקשה בעיר ובישראל כולה – כל אלה בוודאי ישפיעו עמוקות על המציאות במזרח ירושלים. מוקדי מתח, ביניהם הר הבית/אל-אקצא או התפתחויות כסיפוח התנחלויות וחלקים בגדה המערבית לישראל, עלולים להוות זרז להתפרצות גלי מחאה ו אלימות.

ניצול הצלחה – הצלחה של הממשל הישראלי וארגוני החברה האזרחית במזרח ירושלים בטיפול מתואם במגפת הקורונה עשויה לסייע בהתמודדות עם המשבר הכלכלי "ביום שאחרי". הצלחה זו עשויה לשמש בסיס לאמון בין הציבור המזרח ירושלמי לרשויות השלטון הישראליות, בתנאי שההשקעה המסיבית במזרח העיר תימשך גם בשוך המגפה.

ד"ר אמנון רמון הוא חוקר בכיר במכון ירושלים למחקרי מדיניות. המאמר הוא חלק ממחקר משותף לשני המכוניס בנושא מזרח ירושלים.

תודתנו נתונה לתא"ל (מיל') ד"ר מאיר אלרן על הערותיו המאירות למאמר זה.